

Kortere anmeldelser

SØREN MØRCH: Verden som den er. Politikens Forlag 2005. 192 sider. Illustreret. 129 kr.

I 2003 fik Søren Mørch fuldt fortjent Danmarks Radios Rosenkjær-Pris. I den anledning skrev han en række radioforedrag, der nu er blevet oparbejdet til den lille bog *Verden som den er*. Titlen afspejler det velkendte Mørch'ske temperament. Læseren trakteres med en serie historier fortalt gennem den proklameret illusionsløse forskers persona. Teksten udlægges med åbenlys foragt for alle traditioner og religiøse sandheder: »Verden er som den er og ... det er et karakteristisk træk ved Verden som den er, at den hele tiden forandrer sig« (p. 11) – ingen evige eller uangribelige sandheder her. »Verden som den er« er moderne, og det er netop de forandringer eller gennembrud, som Mørch kalder dem med reference til Georg Brandes, der førte til den moderne verden, bogen handler om. Metoden er den mikrohistoriske. Mørch giver ingen bred sammenhængende skildring, i stedet har han udvalgt en række karakteristiske situationer og øjeblikke for gennem den konkrete detalje at afkode moderniteten, eller som det siges med den engelske digter William Blake: »to see a world in a grain of sand« (p. 17).

Det gør han så over 5 kapitler: »Forandring«, om striden mellem de gamle og de moderne i Ludvig 14.s Frankrig; »Opdagelse«, om Magellan og europæernes opdagelsesrejser omkring 1500; »Udvikling«, om Darwin; »Kulturradikale«, om Zola og Dreyfus affæren; »Tradition«, om 1. Verdenskrig og nazistisk reaktion. Lykkes projektet så? Både ja og nej. Ja, i den forstand, at læseren bliver præsenteret for en række basalt set spændende historier om væsentlige begivenheder og personer. Mørch er som bekendt en velskrivende historiker, selv om retorikken måske sine steder bliver en anelse trættende og forudsigelig. Man er glimrende underholdt den aften eller to i lænestolen, det tager at komme igennem bogen. Men spørger man, om Mørch formår at leve op til rollen som den kritiske og rationelle intellektuelle, der bortriver læserens og egne illusioner, må svaret være mere forbeholdent. Den mikrohistoriske tilgang henter sin styrke i evnen til at overraske ved at se det store i det små og uventede. Men overraskelsesmomentet er det så som så med i bogen. For det store flertal af læsere er det mest utraditionelle valg sikkert, at den litterære fejde mellem de gamle og de moderne i 1600-årenes Frankrig bruges til at anslå temaet. Ellers fremstår udvalget af episoder ret konventionelt. Magellans verdensomsejling intonerer »the rise of the West«, Darwin optræder som repræsentant for naturvidenskaben og bruddet med religionen, Zola er den kritiske intellektuelle, der går i rette med »the establishment«, og sluttelig bindes 1. Verdenskrigs »industrielle, affortryllede« krigsførelse sammen med nationalistisk flugt ind i fortiden og nazismen.

I disse kapitler lyner Mørch kun i korte øjeblikke, som når han fx bemærker,

at Darwins teorier var farlige på trods af manden selv. Darwin skildres som en modvillig helt for videnskaben, der ikke nærrede noget ønske om at alliere sig med ateister og drage på felttog mod kirken og de hellige. Men lige lidt hjalp det. Den frie tanke vil altid udgøre en trussel mod religiøse dogmer. Et andet kup er fremdragelsen af en ydmyg slusemester, som fik stor historisk betydning ved at sætte dele af Belgien under vand og dermed stabilisere et stræk af Vestfronten under den 1. Verdenskrig. Men derudover er det lidt småt med springkraften i Mørchs analyser. Den gamle historiker glemmer af og til at undre sig, hvad han ellers gang på gang slår fast som vores hovedopgave, og slår i stedet over lange stræk autopiloten til. Det er efterhånden blevet gentaget til bevidstløshed, at globaliseringen gør os mere ens, og nu også af Mørch (pp. 9-10). McDonald's og engelsk som globalt kommunikationsmiddel har da vitterligt også i en vis dimension gjort verden mere genkendelig. Men det er jo ikke hele sandheden. Modernisering, industrialisering og globalisering har også voldsomt forøget forskellene mellem verdens befolkninger. Omkring 1600 ville der fx kun have været relativt små udsving fra den gennemsnitlige levestandard, hvis man sammenlignede de brede befolkningslag rundt omkring på jorden. I dag er forskellene blevet dramatisk forøgede i takt med, at spændet mellem rige og fattige lande er mangedoblet. Er det ikke også lidt for forventeligt, at Mørch slet og ret vælger at sætte lighedstegn mellem de kulturradikale og de intellektuelle i kapitlet om Zola? Den floskel virker det ikke en gang, som om Mørch selv rigtigt tror på. I hvert fald orker han ikke at udfolde tankegangen, men nøjes med et par trætte og omkostningsfrie hip til den nuværende regering. Det, man ville have troet skulle være bogens centrale kapitel, kommer dermed til at stå underlig uforløst. Historien om den intellektuelle savner aktualitet i Mørchs udlægning.

Cirklen sluttet i det sidste kapitel med titlen »Tradition«. Her vender Mørch tilbage til udgangspunktet, hvor det moderne reduceres til et opgør med traditionerne. I den Mørch'ske optik står konflikten mellem rationel, oplyst fremadrettethed og bagudskuende, formørket virkelighedsflugt. Hvis den intellektuelle er kulturradikal, så er traditionalisten naturligvis nazist. Vi får derfor afslutningsvis historien om, hvordan den 1. Verdenskrig, den industrielle massekrig, smadrede alt gammelt, og hvordan de desillusionerede tyskere ikke kunne holde ud at se den nye, meningsløse virkelighed i øjnene, men i stedet vendte sig bort i en romantisk kultdyrkelse af fortiden og nationen. Resultatet var nazismen, en flugt fra affortryllesen og det moderne, fra verden som den er. Her gør Mørch sig ærligt talt opgaven for nem og forfalder selv til dogmatisk tænkning. Når nazisternes forbrydelser blev mulige, var det jo ikke fordi de gemte sig i fortiden, men fordi de hensynsløst og så godt som nogen forstod at udnytte de muligheder for massepolitik, massekrig og masseundertrykkelse, som moderniteten havde skabt. Det lader sig næppe gøre alene at identificere moderniteten med den positive forandring, med håbet om, at det er muligt at gøre det bedre end førhen, som Mørch skriver (p. 24). For hvis man kan ændre tingene dramatisk, kan det jo også være, at effekten bliver så meget des voldsommere, hvis man fejler. De nostalgiske har ikke haft patent på at begå forbrydelser. Kommunisterne i Sovjetunionen var fuldt ud i stand til at matche nazisterne, mens de besang det rationelle fremskridts frigørende velsignelser. Det er ironisk, at Mørch med sin insisteren på en illusionsløs tilgang til verden selv er faldet for en af modernitetens mest fortærskede myter, at den alene var et gennembrud, som satte os fri fra snærende og irrationelle traditioner. Det er udtryk for en normativ og dogmatisk modernitetsforståelse.

I et efterskrift udfolder Mørch sit syn på historievidenskabens teori, måske lidt vel ugenerøst over for sine ældre og ofte afdøde kolleger. Men konklusionen, at det er spørgsmålene der tæller, og at historien skal handle om væsentlige problemer, kan man kun applaudere. Det samlede resultat er blevet et underholdende essay i den lettere og mere uforpligtende ende. Men det kunne være blevet bedre, hvis Mørch virkelig havde taget sine egne forskrifter for metieren alvorligt, udfordret sig selv og vovet at se »verden som den er«.

Peter Fibiger Bang

CARLO ZACCAGNINI (ed.): *Mercanti e Politica Nel Mondo Antico*, »L'Erma« di Bretschneider, Rom 2003.

I *Mercanti e Politica Nel Mondo Antico* har den italienske oldtidshistoriker Carlo Zaccagnini samlet foredragene fra en konference i Rom i 2000. Temaet var, som titlen antyder, forholdet mellem handelen og den politiske magt i oldtiden. Som det fremgår af Umberto Robertos afsluttende historiografiske undersøgelse, har lige netop dét været et centralt problem siden Huet og Montesquieu udviklede konkurrerende opfattelser af den antikke oldtid i slutningen af 1600-årene og første halvdel af 1700-tallet. Den første så det økonomiske liv gennem merkantilistiske briller, mens den anden tværtimod understregede fraværet af en egentlig handelspolitik. I slutningen af det 19. århundrede udviklede de to konkurrerende betragtningsmåder sig til den såkaldte strid mellem modernister og primitivister. På baggrund af indflydelsesrige bidrag fra prominente teoretikere og forskere som Max Weber, Karl Polanyi og M.I. Finley er det i dag det sidste synspunkt, der er blevet dagsordensættende. Det er de færreste, som ubekymret ser oldtidens økonomier i lyset af den tidligt moderne kapitalisme.

Men samtidig er det klart, at handel og markeder havde en noget væsentligere betydning i oldtiden, end fx Polanyi var villig til at medgive. Det har udviklingen inden for studiet af den mellemøstlige oldtid vist med stor tydelighed gennem de senere år. I nogle sammenhænge spillede handelsinteresser faktisk en rolle for de tidlige statsdannelser. Der er derfor behov for at udvikle en ny begrebsramme for at forstå samspillet mellem politik, stater og handel i den agrare oldtidsverden. Den sker ikke i *Mercanti e Politica*. Det er ikke rigtig lykkedes Zaccagnini at få de forskellige bidragsydere til at spille sammen, hvilket han i øvrigt heller ikke foregiver. Tværtimod har redaktøren afstået fra at skrive en længere introduktion, der kunne syntetisere og binde de forskellige artikler sammen. I stedet får læseren en serie artikler fordelt på tre hovedgrupper. Først fem behandlinger af den mellemøstlige oldtid (Renger, Archi, Biga, Veenhof, Liverani), dernæst tre om græsk handel (Bresson, Reger, Musti) og så fire om handel i romersk tid (Andreau, Harris, Nonnis, Lo Cascio), før det afsluttende essay om historiografi. Artiklerne er ofte skrevet af højt ansete forskere på deres felter og giver et godt indtryk af den øjeblikkelige internationale forskningsdebat. Emnerne spænder vidt, lige fra store hushold og deres tilknyttede købmænd i Mesopotamien, til helligdage og ferier, købmandsformuer, hellenistisk slavehandel og romersk imperialisme. Nogle af artiklerne rummer endog interessante nytolkninger, som fx Lo Cascios betragtninger over, at den romerske statsmagt i mange henseender var en privat aktør på markedet. *Mercanti e Politica* er altså et udmærket sted at skaffe sig et indtryk af, hvad der rører sig inden for forskellige grene af den økonomisk orienterede oldtidforskning lige nu.